

ТРИБИНА БИБЛИОТЕКЕ САНУ

ГОДИНА VI

БРОЈ 6

SERBIAN ACADEMY OF SCIENCES AND ARTS

THE SASA LIBRARY FORUM

YEAR VI
VOLUME 6

Accepted on December 26th 2017, at the 10th meeting of the SASA Department of
Language and Literature, following the reviews of academician
Nada Milošević-Dorđević and academician *Predrag Piper*

Editor-in-chief
academician
MIRO VUKSANOVIĆ

BELGRADE
2018

ISSN 2335-0121

СРПСКА АКАДЕМИЈА НАУКА И УМЕТНОСТИ

ТРИБИНА БИБЛИОТЕКЕ САНУ

ГОДИНА VI

БРОЈ 6

Примљено на X скупу Одељења језика и књижевности
од 26. децембра 2017. године, на основу рецензија академика
Нане Милошевић-Ђорђевић и академика *Предрага Пићера*

Уредник
академик
МИРО ВУКСАНОВИЋ

БЕОГРАД
2018

© Српска академија наука и уметности, 2018

Трибина Библиотеке САНУ основана је да приказује јавности нове књиге чланова САНУ, нова издања САНУ и њених института, из свих области наука и уметности. Први уредник Трибине био је академик Никша Стипчевић, управник Библиотеке САНУ од 1991. до 2011. године. Од октобра 2011. године уредник Трибине је академик Миро Вуксановић, управник Библиотеке САНУ.

Годишњак *Трибина Библиотеке САНУ* покренут је 2013. године. У првом броју донет је целовит преглед приказаних књига у Салону САНУ од 1991. до јуна 2011. године, а потом, у хронолошком низу, текстови казани на Трибини од новембра 2011. до краја 2012. године. У другом броју штампани су текстови са Трибине из 2013. године. У трећем броју објављени су текстови са Трибине из 2014. године. У четвртном броју су текстови са Трибине из 2015. године. У петом броју су текстови са Трибине из 2016. године. У шестом броју су текстови са Трибине из 2017. године.

Прилози се објављују без измена. Дати су наслови где их није било на саопштењима.

ТРИБИНА БИБЛИОТЕКЕ САНУ
17. I 2017 – 5. XII 2017.

Уредник
академик Миро Вуксановић

Стручне сараднице
Стасја Церовић • Биљана Јоцић

САДРЖАЈ

<i>Византијско наслеђе и српска уметности. Књ. 1–3 / главни уредници Љубомир Максимовић, Јелена Триван</i>	<i>11</i>
<i>Едиција Корени : српске земље, насеља, порекло сјановништва и обичаји [фотиописко издање радова Јована Цвијића и његових следбеника] / уредник и приређивач Борисав Челиковић</i>	<i>25</i>
<i>Пруси и виолина у Забели : о Михаилу Ђурићу њоводом његовогодишњице његовој ујокојења : (2011–2016) / Данило Н. Басића</i>	<i>43</i>
<i>Чувар достојанства филозофије : сјоменица о годишњици смрти академика Михаила Ђурића : (1925–2011) / приредио Данило Н. Басића</i>	<i>43</i>
<i>Наука : сјање, сјаијеија, ѡерсјективе : зборник радова са научној скуја одржаној 5. и 6. јуна 2015. / уредник Александар Косић</i>	<i>57</i>
<i>Свејлоси у развоју друштва : ѡрошлоси, садашњоси и будућноси / уредници Зоран В. Појовић, Бранислав Јеленковић</i>	<i>63</i>
<i>Минерални ресурси никла у Србији и уицај на живошину средину / уредник Видојко Јовић</i>	<i>81</i>
<i>Фауна реишних водоземаца Србије / Георј Цукић, Тања Д. Вуков, Милош Л. Калезић ; уредник Радмила Пејановић</i>	<i>81</i>

<i>Зайамћења / Василије Ђ. Кресћинћ</i>	95
<i>Манасћир Свјуденица : 700 година Краљеве цркве / уредник Љубомир Максимовић, Владимир Вукашиновић</i>	107
<i>Свјетии Никитиа код Скопља : задужбина краља Милутиина / Миодраћ Марковић</i>	107
<i>Србија и Русија : 1814–1914–2014 : међународни научни скуи 13–14. октобар 2014. године / уредник Михаило Војводић</i>	125
<i>Косовско-мећохијски зборник. 6 / уредник Михаило Војводић</i> ..	125
<i>Гени и ѿном / уредник Милена Свјевановић</i>	135
<i>Основи манипулисања ѿнима / Милена Свјевановић</i>	135
<i>Depleted uranium induced Petkau effect : challenges for the future / Svetlana Zunic, Ljubisa Rakic.</i>	156
<i>Дан Библиоѿеке САНУ ѿосвећен Вељку Пећровићу (1884–1967–2017)</i>	177
<i>Свјанање и ѿерсијективне мултикултурализма у Србији и државама реѿиона : зборник радова са научној скуи одржаној 10–11. септембра 2015. / уредници Војислав Свјановчић, Горан Башић</i>	189
<i>Свјо српских академика у Колекцији Одровори Милоша Јевћића.</i>	209
<i>Тесла за сва времена / уредници Зоран В. Појовић, Дејан Појовић, Слободан Вукосавић</i>	225
<i>Од Сунчевој сисвјема до ѿраница васионе / уредник Зоран Кнежевић</i>	225
<i>Модернизација Србије ѿрадиѿељским законима од 1837. до 1903. / [сакуио] Бранислав Крсћинћ ; уредници Часлав Оцић, Милан Лојаница</i>	247
<i>Глас САНУ ; књ. 426. Одељење друшвјивених наука ; књ. 32 / уредник Данило Басвја</i>	247

<i>Епидемија њазносѝи и Србија / уредник Драѝан Миѝић</i>	<i>259</i>
<i>Знамениѝи Срби о Хрваѝима / Василије Ђ. Кресѝић</i>	<i>263</i>
<i>Великохрваѝске ѝреѝензије на Војводину, Босну и Херѝеѝовину = Greater Croatian pretensions to Vojvodina and Bosnia and Herzegovina / Василије Ђ. Кресѝић ; [ѝреводилица Таѝѝјана Ђосовић]</i>	<i>263</i>
<i>Љубомир Симовић / ѝрпредио Боѝдан А. Поѝовић</i>	<i>279</i>
<i>Именик ауѝора, уредника и ѝоворника</i>	<i>295</i>

Србија и Русија : 1814–1914–2014 : међународни научни скуп 13–14. октобар 2014. године / уредник Михаило Војводић. – Београд : Српска академија наука и уметности, 2016

и

Косовско-метохијски зборник. 6 / уредник Михаило Војводић. – Београд : Српска академија наука и уметности, 2016

Говорили: академик Михаило Војводић
дописни члан Љубодраг Димић
дописни члан Миодраг Марковић

У Београду, уторак 9. мај 2017. у 13 часова

ДВА ЗБОРНИКА, ПО ДВА ЦИТАТА

На деветој овогодишњој Трибини приказаћемо два научна зборника. Оба су примљена за објављивање у Одељењу историјских наука САНУ. Уредио их је академик Михаило Војводић.

Из оба зборника навешћу по два цитата. У њима су две опште оцене и два примера заслужних људи.

На 414. страници књиге у којој су радови о односима Србије и Русије у два последња века пише:

„Србија у својој прошлости никада није имала ближег пријатеља од Русије, нити је имала савезника с којим су њене везе кроз историју биле дуготрајније, садржајније и разгранатије“.

А на 56. страни стоји:

„Као руски патриота и историчар, Нил Александрович Попов оставио је иза себе неизбрисив траг у историји српско-руских односа

друге половине XIX века. Као историчар указао је руском друштву на то да је ‘српско питање веома важно за Русију’ и, стога, на потребу зближавања двају народа“.

Редакцијски одбор Косовско-метохијског зборника у уводу истиче:

„Излазак из штампе ове, шесте свеске Зборника пада, нажалост, у време када се лук историјских збивања на Косову и Метохији злослутно склапа у тачки веома неповољној по тамошњи српски народ, обесправљен, притешњен на северу и расцепкан по тзв. енклавама на југу“.

А на 191. страници, у осврту на заштиту споменика културе пре седамдесетак година, пише:

„Пионирски рад *Ђованеника* за Косово и Метохију обележен је делатношћу појединаца попут Недељка Виријевића. Како је недовољно истражено његово деловање, део богатог искуства Недељка Виријевића сачуван је у препискама...“

О зборницима пред нама, осим њиховог уредника академика Војводића, говориће дописни чланови САНУ Љубодраг Димић и Миодраг Марковић.

(Реч уредника Трибине)

М. В.

Михаило Војводић

ДВА ЗБОРНИКА – РЕЧ УРЕДНИКА

Данас вам представљамо два зборника научних радова чије је покретање било подстакнуто жељама чланова САНУ, а посебно њеног Одељења историјских наука да наша наука не посустане у суочавању са научним изазовима садашњег времена. Један од њих настао је из потребе да се у првом реду систематски, привлачењем истакнутих појединаца, научника, вишестрано научно изучавају оне теме везане за српски народ на Косову и Метохији, његову историју, историју уметности, археологију, антропологију, архитектуру, језик и књижевност, теме које су протоком времена занемариване али су претње разних опасности пред којима се тај народ нашао напосто изискивале да се откривају све околности у којима је живео у својој старијој и новијој прошлости. Иако се мора одати признање појединцима из ранијих година рада наше Академије наука, дакле још из времена Српског ученог друштва, и творцима одговарајуће научне литературе, последњих

деценија се просто наметнула потреба да се ова територија драгоцену за српски народ нађе у жижи систематског научног истраживања. Ради се дакле о прошлости Старе Србије односно Косова, Метохије и суседних области, с обзиром на драматичан положај у коме су били и тамошњи српски народ и његово наслеђе. Тиме се заправо бави наш *Косовско-метохијски зборник*, све његове досадашње свеске, па и ова коју данас промовишемо. С друге стране протекло време је наметнуло научницима и једну сасвим другу историографску тему. Показала се неопходност свестраног изучавања српско-руских односа у новој и савременој историји пре свега да се критичком анализом недовољно проучене и непознате грађе о томе утврде значајне празнине или објасне односно отклоне недоумице у тумачењима присутним у историографији, стручној литератури или јавном мишљењу. То заправо чини садржину нашег другог зборника, који исто тако данас представљамо, а који је посвећен односима Србије и Русије после 1814. године. Пре него што дам реч колегама, дописном члану Љубодрагу Димићу и дописном члану Миодрагу Марковићу, који ће о овом зборницима изнети своје оцене, осврну бих се врло кратко на околности у којима су досадашње свеске оба зборника настале.

Иако ова наша највиша научна установа има иза себе дуг протекли период изучавања Косова и Метохије, о чему нам је значајне резултате оставило више појединаца, довољно је сада само да споменемо Јована Цвијића и Стојана Новаковића, протоком времена потребе су све више изискивале да се томе приђе организованије јер су нестајали трагови претходних цивилизација, често намерно уништавани како би се губила обележја о томе да се ради о колевци првог српског организованог друштва, или боље рећи њиховог вековима континуираног живљења на том простору. С обзиром на то, САНУ је већ почетком осамдесетих година 20. века образовала Одбор за проучавање Косова и Метохије, који је себи ставио у задатак организовање археолошких и археографских истраживања античког периода, затим средњовековних остатака и нововековних процеса, дакле укупне цивилизацијске заоставштине. Та али и друга тематска проучавања наведеног простора, на пример и друштва, економије, политике, имала су за циљ да откривају све околности које се тичу судбине српског народа и његовог вековима ствараног наслеђа, да допринесу свестраном утврђивању истине о њему, чиме би се, поред осталог, обеснажиле и антисрпске претензије које су се разним средствима смишљено вођене пропаганде из дана у дан увећавале. Резултате тих истраживања требало је, дакле, објављивати у новопокренутом *Косовско-метохијском зборнику* САНУ. Већ први број, који се појавио 1990. године, посвећен шестовековном јубилеју

битке на Косову, показао је, међутим, карактеристике које ће бити видљиве и у наредним свескама. Највише текстова било је посвећено богатој културној баштини, пре свега верским споменицима, а у нешто мањем обиму и духовној. У другом броју, који се појавио нешто касније, 1998. године, а затим и у наредним, биће нешто више података и о политичкој прошлости, и о социјалној историји Косова и Метохије, али је нагласак и даље остао на културној баштини. Последњих година се смањило број личности који се баве непосредним истраживањем, пре свега на терену Косова и Метохије, његове прошлости и у извесној мери духовног наслеђа, чему су допринели различити разлози, пре свега тамошње политичко-правне прилике. Због тога извесне теме најављене уочи изласка првог броја зборника нису добиле одговарајуће место. Појава ове најновије свеске зборника, дакле шесте, о којој ће данас бити речи, дошла је као вредан научни резултат али и у крајње неповољно време с обзиром на стање у коме се налази српски народ на Косову и Метохији, када је његово културно благо наглашено уништавано, а оно што је од њега остало под претњом је да буде једнострано, дакле, противправно отуђено и представљено као својина наводне Републике Косово. Упркос томе драгоцени научни прилози објављени у овом, шестом броју отварају нам наду да оптимизам наших научника неће посустати. О њему ће вам данас говорити колега Миодраг Марковић.

Што се пак тиче другог овде присутног зборника, посвећеног српско-руским односима, ја бих тим поводом рекао следеће: на основу споразума постигнутог пре једанаест година између Одељења историјских наука САНУ и Института славјановеденија РАН осмишљена је сарадња српских и руских историчара у истраживању међусобних односа две земље у новијој историји и у вези са чим су биле образоване две комисије, српско-руско и руско-српско, затим уприличено одржавање њихових редовних састанака, а пре свега организовани научни скупови који се сваке друге године одржавају у Београду и Москви и, најзад, покренуто је издавање зборника научних прилога проистеклих из поднетих реферата на споменути скуповима, чији последњи, насловљен *Србија и Русија 1814–1914–2014*, приказујемо на данашњој трибини. Основна област која је била у жижи излагања на поменути скуповима, дакле, и реферата у зборницима, јесу српско-руски односи у 19. и 20. веку, дакле онда када су били најинтензивнији, и били најчешће повољно оцењивани, али каткада изазивали и недоумице код савременика и потомака тако да уз признања нису били лишени ни критике. Први научни скуп, одржан 2008. године у Москви, показао се веома успешним јер је изазвао живе расправе које су само сведочиле о

томе да треба размењивати или сучељавати чињенице и оцене. И други и трећи сусрет историчара две земље, одржани 2010. и 2012. године, уверили су нас да поднети реферати, пре свега млађих историчара и посвећених темама које сведоче о разноврсним везама два народа, одишу свежином и обилују новим научним резултатима. За зборнике реферата проистеклих из тих скупова могле су се чути само речи похвале. Показало се да таква размена сазнања служи као подстицај за истраживање оних питања која проистичу из недовољно истражених тема из односа две земље, а у исто време развија потребу и индивидуалне сарадње историчара и институционалног рада на заједничким пројектима. Последње научно дружење одржано је у Београду у октобру 2014. године, са њега је проистекао овај зборник о коме ће данас говорити колега Љубодраг Димић, а који је припремила наша одељенска Редакција, с разлогом је назван *Србија и Русија 1814–1914–2014*, исто као и скуп. Како се види, издвојене су у њему и посебно истакнуте оне јубиларне године које су биле од непосредног значаја за две земље. Централни део и скупа и зборника представља Први светски рат, што се поклапа са обележавањем његове стогодишњице. Самим тим је и овај зборник научних реферата требало, поред осталог, да буде и прилог наше Академије наука у оцењивању тог догађаја и у обезвређивању покушаја да се ревидирају утврђене истине о њему. Зборник, уосталом, сведочи о томе да су њиме обухваћене све области историје српско-руских односа од преко два века, дакле и савремени догађаји, укључујући политичка питања, затим идеолошке блискости и разлике, институционалне везе, социјална и економска питања, сарадњу две цркве и прожимања два народа преко црквене уметности. О томе ће више говорити, како је већ речено, академик Љубодраг Димић.

Миодраг Марковић

ПРЕДСТАВЉАЊЕ *КОСОВСКО-МЕТОХИЈСКОГ* ЗБОРНИКА БР. 6

Српска академија наука и уметности посвећивала је од првих деценија свог деловања пажњу проучавању Косова и Метохије као подручјима која су још од давнина била насељена Србима и која су имала посебан значај у историји нашег народа. Та делатност може се пратити од осме деценије 19. века, када је, на подстицај председника Српског ученог друштва Јанка Шафарика, Милош Милојевић кренуо у тзв. Стару Србију да сакупља податке о народном стваралаштву и обичајима тамошњих Срба, а преузео је на себе и задатак да попише

све материјалне трагове вишевековног српског постојања на Косову и у Метохији. Генерације истраживача наставиле су његов рад све до данас, када се, на иницијативу актуелног председника САНУ, припрема свеобухватна изложба о српском уметничком наслеђу на Космету. Па ипак, систематско истраживање у оквиру Академије спроводи се тек од 1983. Године, када је основан међуодељењски одбор за проучавање Косова и Метохије. Том одбору поверено је више задатака: да обавља архивска истраживања у вези са Косовом и Метохијом, затим да даје подстрек истраживањима праисторијских, античких и средњовековних локалитета на том подручју, да подстиче ефикаснију заштиту и рестаурацију споменика културе, да публикује српски ономастички корпус Косова и Метохије итд. Као плод тако сложене делатности појавило се више вредних публикација, међу којима и *Косовско-метохијски зборник*, чији је први број одштампан 1990. године. Изворно замишљен као „повремена публикација [...] у којој би интердисциплинарно била заступљена сва сложена проблематика косовске прошлости и садашњости“, сагледана из угла „археологије, историје, лингвистике, историје уметности, историје књижевности, фолклористике, етнологије, демографије, социологије, антропогеографије, етномузикологије, религије, албанологије итд.“ – *Косовско-метохијски зборник* је прерастао у периодичну публикацију, то јест двогодишњи часопис. У њему је до сада објављен низ значајних студија и расправа из различитих научних области. Такав карактер има и ова шеста свеска коју данас представљамо, за чију припрему је заслужан редакцијски одбор на челу са уредником академиком Михаилом Војводићем. Свеска обухвата једанаест чланака, од којих је већина посвећена темама из домена историје уметности. У складу са хронолошким критеријумом који је определио структуру зборника, осврнућемо се најпре на њих.

Анђела Гавриловић у студији под насловом „О представама змија у пољу сокла испод св. Теодора Тирона у Богородичиној цркви у Пећкој патријаршији“ даје значајан допринос познавању једног до сада неуоченог и неразјашњеног мотива у сликарству Цркве Богородице Одигитрије, веома важног споменика старе српске и византијске уметности. Реч је о представи за коју је с правом закључено да носи одређено симболично значење. Ауторка сматра да змије непосредно испод ногу фигуре Светог Теодора Тирона представљају слику ђавола, пакла и „бездана таме“ и да стоје у непосредној вези са фигуром поменутог светог ратника, тј. с једном епизодом из његовог апокрифног житија, у коме се наводи светитељева победа над „војством змија“.

Драган Војводић и Драгана Павловић темељно су проучили један до сада недовољно познат споменик српске средњовековне уметности.

Реч је о цркви у народу познатој као „Речани“, односно „Тамница“, која се налази у селу Ајновцима, три километра североисточно од Косовске Каменице. У првом делу студије учињен је покушај да се што је боље могуће расветли историја цркве, уз закључке да је храм био посвећен Св. Николи. У делу студије посвећеном архитектури цркве изнета су важна запажања о све три уочене градитељске фазе, посебно о грађевини која је средином 14. века настала на основи старије цркве, из средњовизантијске епохе. На основу начина зидања и артикулације фасада изведен је ваљан закључак да су се српски ктитори ајновачког храма ослањали на веома слична решења примењена на Богородичиној цркви у Липљану. Трећи део студије посвећен је остацима зидног сликарства сачуваним у ајновачкој цркви. Утврђено је да остаци фресака потичу из три епохе. Највише сачуваних остатака живописа у ајновачкој цркви потиче из времена њене прве велике обнове, изведене у доба Немањића. Тематика тог слоја сликарства први пут је сада детаљно пописана уз неколико нових идентификација, од којих је најважнија она која светитељску фигуру на источној страни југозападног ступца идентификује као Светог Саву, првог српског архиепископа. Посебна пажња посвећена је представи ктитора на западном зиду храма. Реч је о портрету властелина, који је у досадашњој литератури био једва забележен и потпуно непроучен. На основу венца на глави властелина и његове одеће закључено је да је ктитор заузимао врло висок положај у друштвеној хијерархији – вероватно је то био неки деспот или севастократор, односно особа која је припадала највишем слоју српске властеле. Стилске особености фресака XIV века у ајновачкој цркви упутиле су ауторе на закључак да оне морају бити датоване у период између 1340. и 1360. године. Четврти део рукописа посвећен је двома репрезентативним гробницама у јужном броду. Оне су по свему судећи биле намењене похрањивању земних остатака ктитора и чланова његове породице.

Рад Татјане Стародубцев представља други и закључни део ауторкиног истраживања о храмовима и манастирима који су оснивани или обнављани у области Бранковића, у времену од 1371. до 1455. године (први део објављен је пре неколико година, у петом броју *Косовско-медиохијској зборника*). Споменици наведени у раду данас су већином у рушевинама, али и поред тога пружају посредно сведочанство о томе колико су промене у друштвеним околностима, у првом реду у економском развоју, имале одјека на живот становништва, односно о томе како је процват рударства, занатства и трговине утицао на ктиторску делатност. Закључак је да су личности које су у разматраном периоду у области Бранковића бринуле о храмовима припадале веома различи-

тим ступњевима на лествицама државне и црквене хијерархије. Према свом иметку они су подизали, оправљали или опремали задужбине разноврсних намена, величина, облика, украса и посвета.

Предмет истраживања Миљане Матић биле су до сада необјављене иконе које су 1999. године уништене заједно са Црквом Светог Николе у селу Поповљане код Призрена, где су се налазиле. Иконе су анализирани на основу снимака из фототеке Покрајинског завода за заштиту споменика културе у Приштини, начињених пре и после њихове конзервације, изведене између 1959. и 1961. године. Прочитана су два нова ктиторска натписа. Они откривају имена приложника на царским дверима и на икони Богородице из прве четвртине XVII века. Остале иконе – Гостољубље Аврамово, Христос Сведржител, Свети апостоли Петар и Павле, свети Козма и Дамјан, света Петка Мученица – датоване су у период од друге трећине до последње деценије XVII века. Размотрена су и питања атрибуције свих остварења. Иако су иконе дела која је група појединаца из сеоске средине поручила од анонимних зографа невеликог сликарског знања, с правом је закључено да оне представљају драгоцену свеочанства за проучавање природе бочних развојних токова српског иконописа између 1557. и 1690. године.

Ивана Женарју Рајовић, у чланку под насловом „Три иконе Теофана Исаиловића Буџарског у манастиру Грачаници“ анализира дела поменутог зографа, родом из Галичника у Дебру, средишту старе сликарске тајфе чији су припадници током XIX века били ангажовани широм Балкана. Икону Светог Стефана Дечанског као краља и мученика Буџарски је насликао 1897. године, по наруџбини Јелене Живић из Гњилана, док су иконе Исуса Христа и Богородице са Христом настале наредне године за дебарског градитеља Михаила Ђорђевића, који је у то време био ангажован у Грачаници. Ауторка показује да је Буџарски и у другим приликама радио за поменуте ктиторе, нарочито за Ђорђевића.

Тема студије Срђана Марковића јесте стваралаштво Зорана Јовановића Добротина, косовско-метохијског сликара и графичара, професора Факултета уметности у Приштини, чији је велики део опуса страдао после потписивања Кумановског споразума, 1999. године. Зоран Јовановић Добротин припада генерацији уметника који су током седамдесетих, а поготово осамдесетих година прошлог столећа, на приштинску ликовну сцену унели нове тенденције карактеристичне за истовремена збивања на европској ликовној сцени. Марковић показује да је у Добротиновом случају реч о благој варијанти новог експресионизма са повременим нагињањем ка номадизму. У чланку је сачињен кратак, али садржајан преглед уметничке сцене на Косову и Метохији током осме и девете деценије 20. века.

Два чланка у зборнику блиска су домену историје уметности јер се тичу споменичког наслеђа и његове заштите. Маја Бојанић и Ђорђе Милосављевић истражили су некрополу са исламским надгробним споменицима из друге половине 19. века, сачувану у селу Бањска код Звечана, у народу познату као Турско гробље. Приликом теренског испитивања локалитета евидентирано је 12 надгробних обележја, која су типолошки подељена у две групе: нишани и стеле. Од дванаест надгробника њих осам је без натписа. Од четири са натписима, два су боље сачувана па је било могуће извршити препис натписа исписаних на њима. Аутори закључују да надгробници некрополе у Бањској припадају устаљеним типовима споменика који се срећу на територији Балканског полуострва у периоду турске власти. Резултати рекогносцирања, допуњени подацима из путописа и историјских извора доносе нова сазнања о становницима Бањске из последњих деценија 19. века.

Јелена Павличић проучила је делатност „Недељка Виријевића, повереника Завода за заштиту и научно проучавање споменика културе НРС“. Реч је о личности чији је рад био од велике важности у време када су предузимани први системски послови на организовању заштите споменичког наслеђа на територији Србије. Делатност Виријевића анализирана је углавном на основу његове преписке са званичницима поменутог Завода, настале у периоду 1948–1950. Та грађа, која се чува у Републичком заводу за заштиту споменика културе расветљава не само једно поглавље у историји службе заштите већ и указује на значај институционализације процеса баштињења кроз локалне посленике службе заштите.

Две студије у зборнику односе се на питања из историје старе српске књижевности. Томислав Јовановић приредио је текст „Службе светом краљу Милутину“ коју је Данило Бањски саставио крајем 1380. године. Текст је приређен према најстаријем препису насталом око 1500. године, који се данас налази у Манастиру Хиландару, а аутор је користио и све остале расположиве преписе Службе.

Гордана Јовановић у чланку под насловом „Константин Михаиловић из новобрдске Островице и његов спис *Турска хроника* или тзв. *Јаничарове усјомене* (крај XV века)“ доноси занимљиве погледе на Михаиловићев спис као важан извор за изучавање не само историје Османског царства него и српске историје, а у ширем смислу и историје Балкана и Јужне Европе. Поред осталог, истакнуто је да није лако утврдити ни то да ли је писац хронике, Србин из околине Новог Брда, хроникау писао лично или је био само приповедач чије је речи неко други записао и редиговао. У вези с тим питањем учињен је осврт на гледишта претходних истраживача, посебно на ставове чувеног

пољског научника Александра Брикнера, једног од највећих слависта с краја 19. и из првих деценија 20. века.

Преостаје да се каже неколико речи о једином чланку из овог броја зборника који се тиче историје косовскометохијске области. Реч је о студији Татјане Катић, „Село Ајновце и нахија Кременат у турским дефтерима 15. и 16. века“. Као што се види из наслова, рад је посвећен питањима демографског развоја села Ајновца код Новог Брда. Село се у изворима први пут помиње 1436. и то као Хајновци или Хајново коло, што указује на претпоставку да су саски рудари били оснивачи насеља. На основу четири турска катастарска пописа, с краја 15. и из 16. века, реконструисан је број и етнички састав становништва села, расветљене главне привредне активности и миграциони процеси. Пажња је такође скренута на постојање манастира посвећеног Св. Николи, који је био активан крајем 15. века, а о коме су, као што смо већ поменули, посебну студију написали Драган Војводић и Драгана Павловић.

Већ из овог кратког приказа јасно је да су студије што су објављене у шестом броју *Косовско-метохијског зборника* донеле нова сазнања на свим заступљеним пољима истраживања. Закључци које смо навели засновани су на чврстим аргументима, поузданој методологији и изванредном познавању теренске грађе и писаних извора. На основу свега тога верујемо да ће зборник привући пажњу широког круга читалаца.

Последње странице зборника посвећене су сећању на четворо истакнутих сарадника Академијиног одбора за проучавање Косова и Метохије који су недавно преминули. То су професори Божидар Јовановић, Јелка Ређеп, Стеван Карамата и Миленко Јевтовић. Ово је прилика да им се још једном ода признање и исказе захвалност за напоре које су уложили у проучавање историје и живота српског народа на Косову и Метохији.